

Correctievoorschrift VMBO-GL en TL

2004

tijdvak 2

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING CSE GL EN TL

GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING VBO-MAVO-D

inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per school in het programma Wolf of vul de scores in op de optisch leesbare formulieren.

Zend de gegevens uiterlijk op 25 juni naar de Citogroep.

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel

1 REGELS VOOR DE BEOORDELING

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de Regeling beoordeling centraal examen vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming, dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 ALGEMENE REGELS

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;

- 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
  - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, hoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal punten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
  - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar een keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 7 Indien de examinerator of de geëngageerde meent dat in een toets of in het beoordelingsmodel bij die toets een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof toets en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
  - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
  - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
Voor de beroepsgerichte programma's in de basisberoepsgerichte leerweg geldt:
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de door het bevoegd gezag gegeven regels.

3 VAKSPECIFIEKE REGELS

Voor dit centraal schriftelijk examen Geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL en Geschiedenis en staatsinrichting VBO-MAVO-D kunnen maximaal 55 scorepunten worden behaald.

De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak Geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.

4 BEOORDELINGSMODEL

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 punt toegekend.

SOCIALE ZEKERHEID EN VERZORGINGSSTAAT IN NEDERLAND

+

ONTWIKKELING VAN DE GEZONDHEIDSZORG IN NEDERLAND

- 1 C
- 2 **maximumscore 2**
Voorbeeld van een juist antwoord is:
- argumenten van voorstanders van kinderarbeid (één van de volgende): 1
    - Kinderen zijn goedkope arbeidskrachten.
    - Kinderen kunnen het geringe gezinsinkomen aanvullen / het gezin lijdt minder armoede.
    - Kinderen kunnen het fijne handwerk verrichten dat door volwassenen niet gedaan kan worden.
    - Het is gezond om op jonge leeftijd lichamelijke arbeid te verrichten.
  - argumenten van tegenstanders van kinderarbeid (één van de volgende): 1
    - Het werk in fabrieken is ongezond/risicovol/vermoeiend voor kinderen.
    - Kinderarbeid zou niet nodig moeten zijn om het inkomen van volwassenen aan te vullen.
    - Kinderen hebben recht op onderwijs.
    - De werktijden zijn te lang.
- 3 **maximumscore 2**
Uit het antwoord moet blijken (twee van de volgende):
- bron 2, oorzaak: de onregelmatige watervoorziening
  - bron 3, oorzaak: de ongezonde woningen/krottenwijken waarin vele armen woonden
  - bron 4, oorzaak: de vuiligheid / slechte kwaliteit van het drinkwater
- per juiste oorzaak 1
- Opmerking*
Alleen als na een bron een juiste oorzaak volgt, mag een scorepunt worden toegekend.
- 4 **maximumscore 2**
Uit het antwoord moet blijken:
- bron 2, oorzaak (één van de volgende): 1
    - De gemeente is verantwoordelijk geworden voor de verbetering van de kwaliteit van het drinkwater van de stad.
    - De gemeente is eigenaar geworden van de Duinwater-Maatschappij waardoor de drinkwatervoorziening verbeterde.
  - bron 3, oorzaak: 1
    - De gezondheidscommissie streeft naar goede woonomstandigheden.
- Opmerking*
Alleen als na een juiste bron een juiste oorzaak volgt, mag een scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- 5 **maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken:
 De rol van de overheid was eerst passief/afwachtend en later meer actief.
- Opmerking*
Alleen als er twee elementen genoemd worden waaruit blijkt dat er sprake is van een verandering, mag een scorepunt worden toegekend.
- 6 **A**
- 7 **maximumscore 2**
 Uit het antwoord moet blijken:
 → de arbeiders zijn geboeid / worden met de zweep geslagen 1
 → de fabrieksdirecteur kijkt tevreden/met een grijns/handenvrijvend toe 1
- 8 **maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken:
 In bron 7, omdat de arbeider de rijke man/politiek leider/liberaal bij de keel grijpt / in actie komt om zijn eisen kracht bij te zetten / groter is afgebeeld dankzij de macht die hij via de stembus heeft verkregen.
- Opmerking*
Alleen als na bron 7 een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.
- 9 **maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken:
 Bron 9, want iedereen mag voor zijn eigen belang opkomen (zo lang het maar rechtvaardig blijft) / de overheid heeft slechts een beperkte rol (namelijk het beschermen van de maatschappij tegen geweld, het handhaven van het recht en het oprichten van openbare werken).
- Opmerking*
Alleen als na bron 9 een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.
- 10 **maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken:
 Bron 10, want uit de bron blijkt dat het kiesrecht gebruikt moet worden om het volk/de arbeiders meer invloed te geven in het parlement / om door middel van wetgeving/het parlement betere arbeidsvoorwaarden te krijgen.
- Opmerking*
Alleen als na bron 10 een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.
- 11 **D**
- 12 **B**
- 13 **maximumscore 1**
 Voorbeeld van een juist antwoord is:
 De tekenaar vindt dat de regering de verkeerde maatregelen nam om de werkloosheid aan te pakken / de werkloze de dupe werd van de politiek van Colijn.

Vraag	Antwoord	Scores
○ 14	maximumscore 2 1 het aantal werklozen 2 gevolg 3 niet	
	Indien drie antwoorden juist	2
	Indien twee antwoorden juist	1
	Indien geen of één antwoord juist	0
○ 15	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is: • Bron 14 is wel kenmerkend, want er is sprake van grote armoede / niet iedereen kreeg steun • Bron 15 is wel kenmerkend, want mensen die steun kregen, werden gecontroleerd of ze geen fraude pleegden	1 1
	<i>Opmerking</i> Alleen als na een juiste keuze een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.	
● 16	B	
○ 17	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: De conclusie is niet juist, want (één van de volgende): → de bron geeft geen informatie over de periode vóór 1947. → daarvóór waren er al sociale wetten (zoals de steunverlening aan werklozen/ werktijdenwetten/woningwet/ziektewet, enz.).	
	<i>Opmerking</i> Alleen als na 'niet juist' een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.	
○ 18	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: Ik vind dat de overheid zich hiermee wel moet bezig houden, want de overheid heeft de plicht zorg te dragen voor de volksgezondheid of Ik vind dat de overheid zich hiermee niet moet bezig houden, want mensen zijn zelf verantwoordelijk voor hun handelen/hun gezondheid	1 1
	<i>Opmerking</i> Alleen als het argument past bij de gekozen mening, mag een scorepunt worden toegekend.	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- 19 **maximumscore 2**
 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- mogelijk nadelig gevolg voor werkenden (één van de volgende): 1
    - Zij moeten meer belasting/premies gaan betalen (om de uitkeringen te financieren).
    - Zij moeten langer werken / de pensioengerechtigde leeftijd wordt verhoogd.
  - mogelijk nadelig gevolg voor uitkeringsgerechtigden (één van de volgende): 1
    - Zij gaan er in inkomen op achteruit.
    - Zij verliezen hun sociale contacten/afleiding.
    - Zij krijgen nog meer het gevoel te worden afgedankt/nutteloos te zijn.

- 20 **maximumscore 1**
 Voorbeeld van een juist antwoord is:
- Ik ben er vóór dat de overheid verder gaat met deze aanpassingen, omdat (één van de volgende): 1
    - de mensen voor een deel zelf verantwoordelijk zijn voor de zorg die ze willen hebben.
    - de mensen altijd de mogelijkheid (moeten) hebben om zich bij te verzekeren.
    - één ziektekostenverzekering erg/te duur is (voor de klant en de overheid).
    - het een persoonlijke keuze is welke verzekering iemand wil.
  - of
  - Ik ben er vóór dat de overheid zorgt voor één volledige ziektekostenverzekering voor iedereen, omdat (één van de volgende): 1
    - het de taak van de overheid is om te grote verschillen in de zorg te voorkomen / iedereen recht heeft op goede zorg.
    - de overheid verantwoordelijk is voor de volksgezondheid.
    - gezondheid niet afhankelijk mag zijn van de hoogte van het inkomen.

Opmerking

Alleen als na een ingenomen standpunt een passend en consistent antwoord volgt, mag een scorepunt worden toegekend.

DE KOUDE OORLOG

+

NEDERLAND EN DE VERENIGDE STATEN NA DE TWEDE WERELDOORLOG

- 21 **maximumscore 2**
- bewering 1 1
  - bewering 5 1
- 22 **maximumscore 1**
 Uit het antwoord moet blijken:
 De Verenigde Staten gaven deze steun om te voorkomen dat West-Europa communistisch zou worden / als steun aan West-Europese landen in de strijd tegen het communisme / om zo volgzame bondgenoten te krijgen.
- 23 **maximumscore 1**
 Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):
- Zonder Europees afzetgebied zou de Amerikaanse economie schade lijden.
  - Door de economische samenwerking/investeringen zouden de Verenigde Staten er zelf van profiteren.

Vraag	Antwoord	Scores
○ 24	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• Oost-Duits onderschrift (één van de volgende):	1
	→ 'een verrader op de vlucht'	
	→ 'een kapitalistische spion rent voor zijn leven'	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• West-Duits onderschrift (één van de volgende):	1
	→ 'de vlucht naar een beter bestaan'	
	→ 'een keuze voor de vrijheid'	
	<i>Opmerking</i>	
	<i>Alleen als het onderschrift een directe relatie laat zien met de Koude Oorlog en/of de toenmalige politieke tegenstellingen in/of met betrekking tot Berlijn, mag een scorepunt worden toegekend.</i>	
○ 25	maximumscore 2	
	Uit het antwoord moet blijken:	
	Bron 20: bij de Verenigde Staten draait alles om geld / de economische/financiële	
	invloed van de Verenigde Staten is overal aanwezig / het aanbidden van het kapitalisme.	
	Bron 21: de (rechters in de) Verenigde Staten discrimineren zwarte/niet-blanke mensen.	
	Bron 22: de Verenigde Staten zijn niet voor vrede / willen alleen op hún voorwaarden	
	samenwerken.	
	Indien drie antwoorden juist	2
	Indien twee antwoorden juist	1
	Indien geen of één antwoord juist	0
○ 26	maximumscore 1	
	Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):	
	→ De communistische landen Cuba en de Sovjetunie waren met elkaar bevriend.	
	→ Hulp aan Cuba zou een uitbreiding van de invloed van de Sovjetunie betekenen.	
	→ Cuba ligt vlak bij de Verenigde Staten, strategisch een uitstekende positie voor de	
	Sovjetunie.	
● 27	A	
○ 28	maximumscore 2	
	Voorbeeld van een juist antwoord is:	
	• Het kleine/onschuldige meisje (Nederland) wordt aan de hand van de grote	
	Verenigde Staten meegenomen/de weg gewezen (naar de vrijheid)	1
	• Nederland wordt voorgesteld als een ouderwets land (met molens en kerken / het	
	meisje heeft klompen aan), terwijl de Verenigde Staten voorgesteld worden als een	
	zelfverzekerd/groot/modern land (met wolkenkrabbers)	1
	<i>Opmerking</i>	
	<i>Alleen als een element van Nederland en een element van de Verenigde Staten samen op een juiste manier worden genoemd, mag een scorepunt worden toegekend.</i>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 **maximumscore 2**

Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):

- commercialisering van de maatschappij, zoals de komst van de supermarkt / de komst van fast-food restaurants (zoals McDonald's) / nieuwe kleding zoals T-shirt en spijkerbroek / de komst van nieuwe huishoudelijke producten
- invloed van de media, met name televisie/film (zoals Amerikaanse soapseries) en de komst van nieuwe muzikale stromingen (zoals de Rock'n Roll)
- verpersoonlijking van de politiek
- het gebruik van Engelse woorden/termen
- aandacht voor de professionalisering in de sport e.d.

per juist voorbeeld

1

30 **A**

31 **maximumscore 1**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

In de jaren vijftig steunden vele Nederlanders het (militaire) ingrijpen van de Verenigde Staten in het buitenland/Korea (om de belangen van het Vrije Westen te verdedigen/beschermen),

terwijl aan het eind van de jaren zestig vele Nederlanders het (militaire) ingrijpen van de Verenigde Staten in het buitenland/Vietnam afkeurden/niet gerechtvaardigd vonden.

Opmerking

Alleen als beide elementen in de opvatting juist zijn weergegeven, mag een scorepunt worden toegekend.

32 **maximumscore 1**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Hij vond dat de president van de Verenigde Staten (mede)verantwoordelijk was voor een bloedige oorlog / onschuldige (burger)slachtoffers in Vietnam.

33 **C**

34 **C**

35 **D**

36 **maximumscore 2**

Bijschrift 1 hoort bij bron 30.

Bijschrift 2 hoort bij bron 29.

Bijschrift 3 hoort bij bron 32.

Bijschrift 4 hoort bij bron 31.

Indien vier antwoorden juist

2

Indien twee of drie antwoorden juist

1

Indien geen of één antwoord juist

0

37 **maximumscore 1**

eerst bron 32, dan 31, vervolgens 29 en ten slotte 30

Opmerking

Alleen een volledig juiste volgorde levert een scorepunt op.

Vraag	Antwoord	Scores
○ 38	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Argument in West-Europa: de politiek van Gorbatsjov zorgde voor een einde van de Koude Oorlog • Argument in de Sovjetunie: Gorbatsjov was niet in staat geweest om de economie in de Sovjetunie te verbeteren 	<p>1</p> <p>1</p>
● 39	<p>A</p>	
○ 40	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bewering 1: <ul style="list-style-type: none"> → Gunstig, omdat de Europese Unie zich meer kon richten op Oost-Europa en daardoor op economisch gebied meer mogelijkheden kreeg. of <ul style="list-style-type: none"> → Ongunstig, omdat het voormalige Oost-Duitsland/Oost-Europese landen West-Europa veel geld heeft/hebben gekost / de wapenindustrie/het leger als bedrijfstak grote klappen kreeg. • bewering 2: <ul style="list-style-type: none"> → Gunstig, omdat de Europese Unie zich na de Koude Oorlog meer kon richten op de totstandkoming van een politieke eenheid in Europa / een verdere politieke integratie met Oost-Europese landen niets meer in de weg stond / de verdeeldheid in twee politieke blokken weg was / er minder kans op oorlog was. of <ul style="list-style-type: none"> → Ongunstig, omdat het moeilijker geworden is met meerdere landen in Europa politiek op één lijn te komen / door het wegvallen van een gemeenschappelijke vijand de onderlinge verschillen groter lijken te zijn geworden. 	<p>1</p> <p>1</p>
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Alleen als na een keuze een juiste verklaring volgt, mag een scorepunt worden toegekend.</i></p>	

BRONVERMELDING

- 1: naar: J. Muller, Statistische mededelingen van het bureau van statistiek der gemeente Amsterdam, Jaarboek 1921, pag. 209.
- 2: naar: P. de Baar, Versch drinkwater voor de hoofdstad, Amsterdam 1993, pag. 36.
- 3: naar: E. Ottens, 125 jaar sociale woningbouw in Amsterdam, Amsterdam 1975, pag. 22.
- 4: naar: S. Wijmer, Water om te drinken, Vereniging van Exploitanten van Waterleidingbedrijven in Nederland, z.p. 1992, pag. 64/65.
- 5: L. de Vries, Het beste van Albert Hahn, Amsterdam 1984, pag. 61.
- 6: naar: N. van Sas e.a., De eeuw van de Grondwet, Deventer 1998, pag. 210.
- 7: H. te Velde, Openbare emoties, Nederland en Amsterdam rond 1900 (in: Spiegel Historiae, nummer 11/12, jrg. 33, nov/dec) Meppel 1998, pag. 467.
- 8: D. Couvee, Paraat per prent, de Nederlandse spotprent uit de jaren 1880-1940, Amsterdam 1958, pag. 17.
- 9: naar: W. Kalkwiek, Het sociale vraagstuk in de negentiende eeuw, Amsterdam 1976, pag. 2.
- 10: naar: E. Hueting e.a., Ik moet, het is mijn roeping. Een politieke biografie van Pieter Jelles Troelstra, Amsterdam 1981, pag. 41.
- 11: H. Plas e.a., Toen Wilhelmina regeerde, Amsterdam 1988, pag. 65.
- 12: Colijn in de caricatuur, Baarn z.j., pag. 74.
- 13: naar: P. Geurts e.a., Bronnenboek, de laatste 50 jaar in teksten en documenten, Amsterdam 1971, pag. 180-181.
- 14 en 15: naar: J. Sprenger e.a., Een schedel met een gaatje. Uit de geschiedenis van arm en rijk in Amsterdam, Nijmegen 1978, pag. 177 en 182.
- 16: naar: C. Lafeber, Nederland naar een modern-industriële samenleving, economische, sociale en culturele verandering in Nederland, 1948-1973, Goirle 1994, bijlage pag. 33.
- 17: naar: M. van Rossem e.a., Een tevreden natie, Nederland van 1945 tot nu, Baarn 1993, pag. 194-195.
- 18: H. Evans, The American century, New York 1998, pag. 378.
- 19: W. van Albert e.a., 50 Jahre deutsche Geschichte vom Wiederaufbau bis heute, Bergisch Gladbach 1996, pag. 81.
- 20, 21 en 22: J. Pauvert, CIA, Parijs 1968, z.p.

- 23: M. Hoogstraten, R. Kingma en T. Siegman, Op weg naar 2000, deel 2, Zutphen 1987, pag. 223.
- 24: naar: H. Loeber (red.), Dutch-American relations 1945-1969, A partnership, Illusions and facts, Assen/Maastricht 1992, titelblad.
- 25: naar: Vechten voor vrede en veiligheid, aspecten van vrede en veiligheid tijdens en na de Koude Oorlog, leerlingenboekje Havo/VWO, uitgave van de landmacht, Baarn z.j., pag. 8.
- 26: naar: M. van Rossem e.a., Een tevreden natie, Nederland van 1945 tot nu, Baarn 1993, pag. 120.
- 27: C. de Kloet en L. Boudewijns (red.), Tijd voor teenagers, honderd Nederlandse liedjes die de rock-'n-roll overleefden, Baarn 2001, pag. 187-188.
- 28: L. Mulder en A. Doedens, Op weg naar het heden, Apeldoorn 1987, pag. 175.
- 29: H. Evans, The American century, New York 1998, pag. 542.
- 30: W. van Albert e.a., 50 Jahre deutsche Geschichte vom Wiederaufbau bis heute, Bergisch Gladbach 1996, pag. 132.
- 31: A. Taylor, Hoe oorlogen beginnen, Utrecht 1980, pag. 173.
- 32: T. Vaccaro, Entering Germany 1944-1949, Keulen 2001, pag. 124.